

واکاوی فعالیت‌های مبلغین کاتولیک در ایران عصر صفوی

علی اصغر رجبی^{۱۱۳}

هادی بیاتی^{۱۱۴}

چکیده

هم‌زمان با شکل‌گیری دولت صفویه و برقراری ارتباطات گسترده با دولت‌های فرنگی، باب مرادوات و داد و ستدهای سیاسی و نظامی با مغرب‌زمین رو به فزونی گذاشت. با افزایش این ارتباطات به تدریج گروه‌های متعددی در قالب نمایندگان سیاسی، هیئت‌های مذهبی و بازرگانی راهی ایران شدند. در این میان هیئت‌های مبلغین مذهبی نقشی قابل توجه و کارکردی چندگانه داشتند. این گروه‌ها از فرقه‌های مختلف کاتولیک بودند و تحت حمایت پاپ و پادشاهان کاتولیک در راستای منافع مذهبی و سیاسی آنان فعالیت می‌کردند. در نوشتار حاضر سعی بر آن است با نگاهی تحلیلی و با استفاده از گزارش‌های مربوط به حضور و فعالیت مبلغان در ایران، سفرنامه‌ها، مجموعه اسناد و کتاب‌های تاریخی و پژوهشی به بررسی و چگونگی حضور مبلغان مسیحی و فعالیت آن‌ها در عرصه سیاسی و تجاری ایران پرداخته شود. مقاله همچنین فعالیت برخی از مبلغین مسیحی در دربار و نقش آن‌ها در سیاست خارجی عصر صفوی را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. بر این اساس، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ارسال گروه‌های مذهبی، تحت حمایت پاپ و پادشاهان کاتولیک اروپایی و در راستای منافع مذهبی و سیاسی آنان صورت می‌گرفت. کمااینکه حضور و فعالیت مبلغان مذهبی در عصر صفویه از همان ابتدا با فعالیت‌های سیاسی و تجاری همراه بود.

واژگان کلیدی: مبلغین کاتولیک، حکومت صفویه، دولت‌های اروپایی، پاپ، دول کاتولیک.

---

۱۱۳ دانشجوی دکتری تاریخ دانشگاه خوارزمی تهران. Aliasghar.rajabi76@gmail.com

۱۱۴ دانشجوی دکتری تاریخ دانشگاه خوارزمی تهران. H_bayati52@yahoo.com

مقدمه

تأسیس دولت صفویه در اوایل قرن دهم هجری، هم‌زمان با دورهٔ رنسانس و ورود اروپا به دوران جدید بود. در این دوران بر مبنای نیازهای سیاسی، نظامی و اقتصادی، روابط گسترده‌ای میان ایران و کشورهای اروپایی برقرار شد. دولت‌های اروپایی برای مقابله با سیاست‌های توسعه‌طلبانهٔ امپراتوری عثمانی و دستیابی به بازارهای مشرق‌زمین، توجه خاصی به ایران داشتند. دولت صفوی نیز برای مقابله با تهاجم گاه و بی‌گاه دولت عثمانی و دستیابی به راه‌های تجاری جدید (دولت عثمانی مانع عبور کالاهای ایرانی به اروپا می‌شد و با اعمال عوارض سنگین، قیمت کالای ایرانی در اروپا را افزایش می‌داد) در پی یافتن متحدانی در میان قدرت‌های اروپایی بود.^{۱۱۵}

با افزایش ارتباط با اروپا، به تدریج گروه‌های متعددی از اروپاییان در قالب نمایندگان سیاسی، هیئت‌های مذهبی و بازرگانی راهی ایران شدند و زمینه‌ساز انعقاد معاهدات سیاسی و تجاری با دولت‌های اروپایی اسپانیا، آلمان، جمهوری ونیز، روسیه، فرانسه و ... گردیدند.^{۱۱۶} در این میان هیئت‌های مبلغین مذهبی نقشی قابل توجه داشتند و کشورهای کاتولیک اروپایی همواره در پی آن بودند تا موافقت دولت صفویه را برای فعالیت این مبلغین فراهم آورند؛ زیرا گسترش مسیحیت نقش موثری در نفوذ بیشتر و تحکیم سلطهٔ سیاسی و اقتصادی آنان داشت. شاهان صفوی نیز که در پی آن بودند روابط خود را با کشورهای اروپایی در راستای اهداف مشترک سیاسی-اقتصادی افزایش دهند، سیاست آزادی و تسامح مذهبی را نسبت به مسیحیان در پیش گرفتند^{۱۱۷} و مبلغان مسیحی اجازه یافتند در اصفهان و سایر شهرهای مسیحی‌نشین به تبلیغ و انجام مراسم مذهبی بپردازند.^{۱۱۸}

^{۱۱۵} عبدالهادی حائری، نخستین رویارویی‌های اندیشه گران ایران با دو رویه تمدن بورژوازی غرب، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۷، ص ۱۴۰.

^{۱۱۶} نصرالله فلسفی، زندگی شاه عباس اول، ج ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۳، ص ۶۷.

^{۱۱۷} هاشم آقاجری، مقدمه‌ای بر مناسبات دین و دولت در ایران عصر صفوی، تهران: طرح نو، ۱۳۸۸، ص ۲۳۱.

^{۱۱۸} فلسفی، ص ۷۲.

واکاوی فعالیت‌های مبلغین کاتولیک در ایران عصر صفوی ۸۱

برخی از اعضای این گروه‌ها علاوه بر وظایف مذهبی، وظایف سیاسی و تجاری نیز برعهده داشتند و نماینده پادشاهان کاتولیک اروپایی در دربار صفوی محسوب می‌شدند. برخی نیز با توجه به حضور طولانی مدت در ایران و تسلط به زبان فارسی و زبان‌های اروپایی، به‌عنوان مترجم در دربارهای صفوی و اروپایی فعالیت می‌کردند و همراه سفیران ایرانی بودند.

حضور هیئت‌های کاتولیک در ایران

با مساعدت شاهان صفوی و تلاش پی‌گیر کشورهای کاتولیک اروپایی، به تدریج گروه‌های متعددی از هیئت‌های مذهبی مسیحی به ایران آمدند. رقابت میان کشورهای اروپایی برای حضور در دربار صفوی منجر به تعدد این هیئت‌ها گردید و گروه‌های مختلفی در پی حضور در عرصه سیاسی، تجاری و مذهبی از کشورهای اسپانیا (پرتغال)، ایتالیا و فرانسه راهی ایران شدند.^{۱۱۹} در این میان پاپ نقش فعالی در تبلیغ مسیحیت و حمایت از مبلغان و عیسویان در ایران داشت. او برای پیشبرد سیاست‌ها، حامی سلاطین اروپایی بود؛ به‌ویژه در دشمنی با عثمانی که جنبه دینی داشت. به همین منظور نامه‌ها و فرستاده‌های فراوانی را به سلاطین صفوی ارسال می‌کرد.^{۱۲۰}

این گروه‌های مذهبی، کاتولیک بودند و انجمن‌های مذهبی مختلف همچون کرملی^{۱۲۱}، آگوستین^{۱۲۲}، فرانسیسکن^{۱۲۳}، دومینیکن^{۱۲۴}، کاپوسن (کاپوچی) و ژوزئیت‌ها را شامل می

^{۱۱۹} مریم میراحمدی، دین و مذهب در عصر صفوی، امیرکبیر، تهران: ۱۳۶۳، ص ۱۰۴.

^{۱۲۰} منوچهر ستوده، اسناد پادریان کرملی، تهران: میراث مکتوب، ۱۳۸۳، ص ۴۲-۴۸.

^{۱۲۱} کرملیت‌ها فرقه‌ای از شاخه کاتولیک بودند که در آغاز در کوه‌های کرمل فلسطین می‌زیستند و در حدود سال ۱۱۵۰ م. سرپرستی آنان را برتولد Bertold برعهده گرفت؛ شاخه اصلاح‌شده کرملیان، کرملیان پابره‌نه Disalced Barefoot نام دارند. (لارنس لکهارت، تاریخ ایران: دوره صفویان، پژوهش در دانشگاه کمبریج، ترجمه یعقوب آژند، تهران: جامی، ۱۳۸۰، ص ۲۳-۳۸).

^{۱۲۲} فرقه آگوستین توسط سنت آگوست در قرن پنجم در اروپا به وجود آمد. این فرقه فعالیت خود را در ۱۵۹۹ م. در اصفهان شروع کرد. (همان)

^{۱۲۳} فرقه فرانسیسکن توسط فرانسیس Francis در ۱۲۰۹ م. تأسیس شد. این فرقه در واقع شعبه‌ای از کلیسای کاتولیک رومی است. فرایرهای کمتر را که دومین فرقه بزرگ مسیحی بودند، سابقاً مواظبین Observants

۸۲ فصلنامه علمی-تخصصی پژوهش در تاریخ

شدند.^{۱۲۵} این گروه‌های مذهبی، تحت حمایت پاپ و پادشاهان کاتولیک اروپایی و در راستای منافع مذهبی و سیاسی آنان فعالیت و اخبار و تصمیمات دربار اصفهان را به پاپ و دول اروپایی گزارش می‌کردند.^{۱۲۶}

از مهمترین و تأثیرگذارترین این گروه‌های مذهبی در ایران می‌توان به گروه‌های زیر اشاره کرد:

- آگوستین‌ها:

نخستین هیئت مذهبی اروپایی که در عصر صفوی به ایران آمدند، آگوستین‌ها بودند.^{۱۲۷} رئیس فرقه آگوستینی در اصفهان علاوه بر وظایف مذهبی، نمایندگی پادشاه اسپانیا در دربار صفوی را نیز برعهده داشت و نخستین نماینده سیاسی دائمی مغرب‌زمین در ایران به شمار می‌آمد.^{۱۲۸} (بین سال‌های ۱۵۸۰ تا ۱۶۴۰ م. / ۹۸۸ تا ۱۰۴۹ ق. سلطنت پرتغال و اسپانیا یکی شده و در اختیار پادشاه اسپانیا قرار داشت.)

- کرمیت‌ها:

اعضای این انجمن برای اولین بار در دوره صفوی در سال ۱۰۱۲-۱۰۱۳ ق. / ۱۶۰۴ م. به سرپرستی پل سیمون از سوی پاپ کلمان هشتم به ایران فرستاده شدند. کرمیت‌ها درصدد برقراری اتحاد با شاهان صفوی علیه امپراتوری عثمانی و تلاش برای گسترش مذهب کاتولیک

می‌گفتند. فرایارهای کهر، کاپوسن‌ها هستند که سومین فرقه بزرگ مسیحی می‌باشند که در سال ۱۵۲۵ م. طی نهضتی از فرانسیسکن‌ها جدا شدند. (همان)

^{۱۲۴} فرقه دومینیکن (واعظان): این فرقه توسط دومینیک Dominic کشیش کاستیلی در سال ۱۲۱۶ م. در ایتالیا تأسیس شد. (همان)

^{۱۲۵} معصومه ارباب، گزارش کرمیت‌ها از ایران در دوران افشاریه و زندیه (۱۷۲۹ - ۱۷۴۷ م.)، تهران: نشر نی، ۱۳۸۱، ص ۷-۸.

^{۱۲۶} لارنس لکهارت، تاریخ ایران: دوره صفویان، ص ۲۳.

^{۱۲۷} ژان شاردن، سفرنامه شاردن، ترجمه اقبال یغمایی، تهران: توس، ۱۳۷۵، جلد ۲، ص ۶۲۳.

^{۱۲۸} کروسینسکی، سفرنامه کروسینسکی: یادداشت‌های کشیش لهستانی عصر صفوی، ترجمه عبدالرزاق دنبلی، مقدمه و تصحیح مریم میراحمدی، تهران: انتشارات توس، ۱۳۶۳، ص ۱۰۳.

واکاوی فعالیت‌های مبلغین کاتولیک در ایران عصر صفوی ۸۳

در ایران بودند.^{۱۲۹} تعداد اعضای این انجمن در ایران بیش از دیگر فرقه‌های مسیحی بود^{۱۳۰} و نامه‌های آنها به پاپ و دول اروپایی از منابع مهم تاریخی این دوره محسوب می‌شود.^{۱۳۱}

- کاپوچین‌ها (کاپوسن‌ها):

اعضای این فرقه فرانسوی بودند و در سال ۱۶۲۷ م. / ۱۰۳۶-۱۰۳۷ ق. از سوی کاردینال ریشلیو راهی ایران شدند تا وزنه دیپلماتیک متقابلی در برابر آگوستینی‌ها باشند.^{۱۳۲} انگیزه اولیه راهی شدن اینان به سوی ایران تشویق تاجران ارمنی ایرانی بود که برای ادامه فعالیت خودشان در بنادر فرانسه، آنان را به گرفتن امتیاز استقرار در جلفا و تبلیغ در آنجا تحریص کردند. کاپوسن‌ها توانستند اجازه تأسیس مراکزی برای هیئت‌های تبلیغی خود در اصفهان و دیگر شهرهای ایران را دریافت کنند. پس از این، کاپوسن‌ها نمایندگان پادشاه فرانسه در دربار صفوی به شمار می‌آمدند.^{۱۳۳}

- ژزوئیت‌ها:

دولت فرانسه در سال ۱۶۵۳ م. / ۱۰۶۳-۱۰۶۴ ق. برای رقابت با سایر گروه‌های مذهبی در ایران، با حمایت از هیئت مذهبی ژزوئیت در شهرهای جلفا و شیراز به ریاست پدر فرانسوا ریگوردی،^{۱۳۴} درصدد افزایش نفوذ خود در ایران برآمد.^{۱۳۵} پس از وی پی‌یر شزو^{۱۳۶} با

---

^{۱۲۹} سیدمحمدحسین مرعشی، «امتیازهای اعطایی صفویان به هیئت‌های تبلیغی (سند‌های منتشر نشده)»، کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، آبان و آذر ۱۳۸۶، ش ۱۱۴-۱۱۵، ص ۱۰۲-۱۰۳.

^{۱۳۰} جهانبخش ثواقب، تاریخ نگاری عصر صفوی و شناخت منابع و مآخذ، شیراز: انتشارات نوید شیراز، ۱۳۸۰، ص ۲۰۷.

^{۱۳۱} لکهارت، همان، ص ۱۸۲؛ ستوده، ص ۴۵.

^{۱۳۲} راجر سیوری، ایران عصر صفوی، ترجمه کامبیز عزیزی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۲، ص ۱۱۶.

^{۱۳۳} همان، ص ۴۸۵.

^{۱۳۴} Pere Francois Rigordi.

^{۱۳۵} سیوری، ص ۱۱۷.

^{۱۳۶} Pere Chegaud.

توصیه‌نامه‌هایی از لوئی چهاردهم درخصوص استقرار میسیون ژزوئیت به ایران آمد و به فرمان پادشاه صفوی (شاه عباس دوم) اجازه یافتند در جلفا، اصفهان و شیراز مراکز خود را برپا دارند.^{۱۳۷}

مبلغین مسیحی؛ سفرای سیاسی-تجاری

سابقه ارتباط و حضور مبلغین مسیحی در قالب مأموریت سیاسی در ایران عصر صفوی به دوره شاه اسماعیل اول (۹۳۰-۹۰۷ ق.) برمی‌گردد. در این دوران حضور نیروهای پرتغالی در جنوب ایران، تلاش‌های شاه اسماعیل برای جبران شکست چالدران (۹۲۰ ق.)، دستیابی به سلاح‌های جدید و به دست آوردن متحدان اروپایی برای مقابله با نیروهای عثمانی، منجر به برقراری اتحاد بیشتر میان صفویان و دول اروپایی گردید. حضور و فعالیت مبلغان مذهبی در عصر صفویه از همان ابتدا با فعالیت‌های سیاسی و تجاری همراه بود و این مسئله را به خوبی می‌توان از گفته‌های فرستاده آلبوکرک به دربار شاه اسماعیل در سال ۹۲۱ ق. دریافت: «مسیحیانی که از فرقه مذهبی ... در دربار شما هستند، رابط بین ما و شما خواهند بود و با دربار روم هم به وسیله همان مسیحیان از طریق پرتغال می‌توان ارتباط برقرار کرد.»^{۱۳۸}

پس از جنگ چالدران اقداماتی صورت گرفت تا میان شاه اسماعیل، امپراتور هابسبورگ، شارل پنجم و شاه لودویک دوم از هنگری (مجارستان) اتحادی علیه امپراتوری عثمانی تشکیل شود. به همین منظور پادشاه مجارستان راهبی به نام پطروس دومونت لیبانو^{۱۳۹} را با نامه‌ای روانه ایران ساخت. وی پس از بازگشت از ایران در سال ۹۲۹ ق. ۱۵۲۳ م. از طرف شاه اسماعیل مأموریت یافت نامه‌ای به دربار امپراتور آلمان، شارل پنجم ببرد. در این نامه شاه اسماعیل پیشنهاد حمله هم‌زمان آلمان و ایران، از شمال و جنوب به عثمانی را ارایه کرده بود. امپراتور آلمان نیز در جواب از شاه صفوی خواستار تعیین نقشه مسیر حمله به عثمانی شد؛ اما

^{۱۳۷} لکه‌هارت، ص ۲۰۶.

^{۱۳۸} جهانگیر قائم‌مقامی، اسناد فارسی، عربی و ترکی در آرشیو ملی پرتغال درباره مساله هرمز و خلیج فارس، تهران: ستاد بزرگ ارتش‌ناران، ۱۳۵۴، ص ۵۸.

^{۱۳۹} Petros de Mont Libano.

واکاوی فعالیت‌های مبلغین کاتولیک در ایران عصر صفوی ۸۵

پاسخ شارل پنجم زمانی به ایران رسید که شاه اسماعیل فوت کرده بود و جانشین وی، شاه تهماسب درگیر مشکلات داخلی بود و پاسخی به آن نداد.^{۱۴۱}

از معلمین اروپایی دربار صفوی می‌توان به پر سیمون مورالس^{۱۴۱} اشاره کرد. پر سیمون مورالس کشیشی بود که در زمان سلطان محمد خدابنده (۹۹۶-۹۸۵ ق.) از جانب فیلیپ دوم، پادشاه اسپانیا به ایران فرستاده شد. وی مورد استقبال شاه محمد خدابنده قرار گرفت و چون به‌خوبی به زبان فارسی صحبت می‌کرد، از سوی او مأمور تدریس ریاضی و نجوم به پسر بزرگش حمزه میرزا گردید.^{۱۴۲}

در سال ۱۰۰۷ ق. / ۱۵۹۸ م. در زمان شاه عباس اول، دو کشیش پرتغالی یکی از فرقه فرانسیسکن به نام آلفونسو کردرو^{۱۴۳} و دیگری از فرقه دومینیکن به نام نیکلا دی ملو^{۱۴۴} به‌عنوان نماینده پاپ و شاه اسپانیا و با منصب اسقف جزیره هرمز به ایران آمدند.^{۱۴۵}

در سال ۱۰۱۱ ق. / ۱۶۰۲ م. به فرمان فیلیپ سوم پادشاه اسپانیا، سه تن از کشیشان آگوستینی به سرپرستی آنتونیو دوگوه‌آ با هدف حفظ منافع تجاری پرتغال در خلیج فارس و تبلیغ مسیحیت راهی ایران شدند.^{۱۴۶} این هیئت برای جلب رضایت شاه عباس اول (۹۹۶-۱۰۳۸ ق.) تعهد کرد تا نایب‌السلطنه هند به سواحل ایران هجوم نیاورد و با سلطان عثمانی وارد جنگ شود؛ در مقابل شاه عباس اول نیز تعهد کرد اگر پادشاه اسپانیا با عثمانی وارد جنگ شود و برای صفویان توپخانه و مهندس بفرستد، کشیشان مسیحی اجازه پیدا کنند در سراسر ایران به فعالیت‌های تبلیغی بپردازند.^{۱۴۷} در سال ۱۶۰۹ م. / ۱۰۱۷ ق. شاه عباس اول، دنگیزبیک

^{۱۴۰} ابوالقاسم طاهری، تاریخ سیاسی-اجتماعی ایران، تهران: کتاب‌های جیبی، ۱۳۴۹، صص ۱۷۰-۱۶۹.

^{۱۴۱} *Pere Simon Morales*.

^{۱۴۲} فلسفی، ۱۳۱۶، صص ۱۸-۱۹.

^{۱۴۳} *Alfonso Cordero*.

^{۱۴۴} *Nicolao di melo*.

^{۱۴۵} میراحمدی، همان، صص ۱۰۵-۱۰۶.

^{۱۴۶} نصرالله فلسفی، تاریخ روابط ایران و اروپا در دوره صفویه، تهران: چاپخانه ایران، ۱۳۱۶، صص ۳۳.

^{۱۴۷} فلسفی، ۱۳۵۳، صص ۷۳-۷۴.

۸۶ فصلنامه علمی-تخصصی پژوهش در تاریخ

روملو را مأمور دربار فیلیپ سوم، پادشاه اسپانیا و پاپ پل پنجم کرد تا زمینه انعقاد معاهده‌ای را علیه امپراتوری عثمانی فراهم سازد.^{۱۴۸} با توجه به این که سفیر ایران با زبان‌های اروپایی آشنا نبود، همراه با آنتونیو دوگوه‌آ راهی اروپا شد. آن‌ها در اسپانیا کاری از پیش نبردند. در بازگشت دنگیزبیک روملو دستگیر و به دلیل قصور در مأموریت به دستور شاه عباس اول به قتل رسید^{۱۴۹} و آنتونیو دوگوه‌آ که این بار سفارت فیلیپ سوم و پاپ را توأمأ برعهده داشت، به جنوب فرار کرد.^{۱۵۰}

در مأموریت دوم رابرت شرلی به اروپا در سال ۱۶۱۵ م. / ۱۰۲۴ ق. شاه عباس اول، پوردمتو دلاکروز از کشیشان کارملی مقیم اصفهان را همراه شرلی به اروپا فرستاد.^{۱۵۱} دلاکروز در اروپا در سال ۱۶۱۹ م. / ۱۰۲۸ ق. با سفر به لیسبون و مادرید، نامه شاه را به پاپ پل پنجم رسانید. در این نامه شاه عباس اول ضمن تأکید بر توجه و احترام به کارملیت‌ها و اعزام دلاکروز به عنوان سفیر به اروپا، پیروزی‌های اروپاییان در جبهه غرب علیه عثمانی را تبریک گفته بود.^{۱۵۲}

در سال ۱۰۳۰ ق. / ۱۶۲۰ م. در هنگام تصرف جزیره قشم توسط نیروهای پرتغالی، شاه عباس اول از کشیشان آگوستینی مقیم اصفهان خواست تا پیام وی را مبنی بر خروج نیروهای پرتغالی از قشم به اطلاع فرمانده آن‌ها برسانند. به همین منظور کشیشی به نام نیکلا پره^{۱۵۳} همراه با نماینده شاه به هرمز فرستاده شد.^{۱۵۴} کشیشان آگوستینی اگرچه در ظاهر این مسئله را

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^{۱۴۸} فلسفی، ۱۳۱۶، صص ۳۳-۳۴.

^{۱۴۹} لکهارت، همان، ص ۱۹۹.

^{۱۵۰} فلسفی، ۱۳۱۶، ص ۴۱.

^{۱۵۱} مقصودعلی صادقی و شهاب شهیدانی، «تأثیر پاپ و کشیشان مسیحی بر مأموریت‌های برادران شرلی»، فصلنامه

پژوهش‌های تاریخی، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۸، صص ۵۸-۵۹.

^{۱۵۲} همان، ص ۵۹-۶۰.

^{۱۵۳} Nicolas Peret.

^{۱۵۴} فلسفی، ۱۳۵۳، ص ۹۱.

پذیرفتند، اما پنهانی از فرمانده پرتغالی، روی فره آندرادا، خواستند تسلیم نشود.^{۱۵۵} در سال ۱۶۲۸ م. / ۱۰۳۸ ق. کشیشی به نام پاسینیک دو پردوانس^{۱۵۶} از طرف لویی سیزدهم، پادشاه فرانسه با نامه‌هایی خطاب به شاه عباس اول به ایران آمد و اجازه یافت مراکز را برای تبلیغ در ایران تأسیس کند. وی بعدها به ریاست هیئت مذهبی کاپوسن در ایران رسید.^{۱۵۷} پی‌یر رافائل دومان^{۱۵۸} در ۱۶۴۴ م. / ۱۰۵۴ ق. به ایران آمد و تا ۱۶۹۶ م. / ۱۱۰۸ ق. که در اصفهان درگذشت، در ایران باقی ماند. دومان از اعضای برجسته فرقه کاپوسن‌ها بود و مورد توجه شاه عباس دوم (۱۰۷۷-۱۰۵۲ ق.) و شاه سلیمان (۱۱۰۶-۱۰۷۷ ق.) قرار داشت. وی با استفاده از موقعیت خود در دربار صفوی در راستای اهداف و منافع فرانسه در ایران عمل می‌کرد. وی نقش مؤثری در تأسیس «کمپانی فرانسوی هند شرقی» در سال ۱۶۶۴ م. داشت. رافائل دومان اطلاعات خود را به صورت کتابی به نام «کشور ایران در سال ۱۶۶۰ م.» در اختیار کلبر،^{۱۵۹} وزیر دارایی لوئی چهاردهم قرار داد. این کتاب حاوی اطلاعات باارزشی در ارتباط با مناسبات ایران در سواحل خلیج فارس و حملات اعراب و پرتغالی‌ها به سواحل جنوبی ایران بود.^{۱۶۰} همچنین پس از تشکیل کمپانی فرانسوی هند شرقی، نمایندگان این شرکت در سال ۱۰۷۶ ق. / ۱۶۶۵ م.^{۱۶۱} توانستند با کمک رافائل دومان در زمان سلطنت شاه عباس دوم (۱۰۵۲-۱۰۷۷ ق.) حق تجارت آزاد را به دست آورند.^{۱۶۲}

شعبه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

^{۱۵۵} فلسفی، ۱۳۱۶، ص ۷۳.

^{۱۵۶} P. de province.

^{۱۵۷} ثواقب، ص ۲۷۰.

^{۱۵۸} Raphael du Mans.

^{۱۵۹} Jean Baptiste Colbert.

^{۱۶۰} همان، ص ۱۱۲.

^{۱۶۱} پاول لوفت، ایران در عهد شاه عباس دوم، ترجمه کیکاووس جهان‌داری، تهران: انتشارات وزارت امور

خارج، ۱۳۸۰، صص ۶۳-۶۴.

^{۱۶۲} همان، صص ۲۰۸.

در سال ۱۰۹۵ ق. / ۱۶۸۵ م. کشیش فرانسوی، سانسون^{۱۶۳} با سفارش نامه‌ای به دربار صفوی راه یافت و با جلب اعتماد درباریان و شاه صفوی، از جانب ایران مأمور رساندن نامه به دولت فرانسه گردید.^{۱۶۴} پیرو دو سنت اولن^{۱۶۵} کشیش فرانسوی از سال ۱۱۰۴ ق. / ۱۶۹۴ م. در اصفهان اقامت کرد و از جانب لوئی چهاردهم به سمت کنسول فرانسه در دربار صفوی منصوب شد.

در دوره شاه سلطان حسین (۱۱۲۵-۱۱۰۶ ق.) حکومت صفوی تصمیم گرفت برای سرکوب اعراب مسقط، از کشتی‌های جنگی فرانسوی استفاده کند. به همین منظور نامه‌ای برای پادشاه فرانسه نوشته شد و در اختیار آبه مارتین گودرو،^{۱۶۶} کشیش فرانسوی قرار گرفت تا آن را به مقامات فرانسوی شرکت هند شرقی در سورت تحویل دهد.^{۱۶۷}

فعالیت مبلغین مذهبی در دربار صفوی

برخی از مبلغان مذهبی که به ایران می آمدند، مدت‌های مدیدی در ایران سکونت می کردند، به مأمورین دول اروپایی برای اجرای مأموریت‌شان در ایران کمک می کردند و گاه به علت تسلط به زبان فارسی و داشتن نقش مترجم در جلسات با سفرا و نمایندگان کشورهای دیگر، در تصمیم‌گیری‌های سیاسی دربار صفوی تأثیرگذار بودند.^{۱۶۸}

در دوره صفویه بنابر ضرورت، دول اروپایی و حکومت صفوی به تبادل نمایندگان و سفرا می پرداختند. در این گونه روابط مهمترین وسیله برای برقراری ارتباط، مکاتبات و حفظ منافع فیما بین، آموختن زبان بود. اما تقریباً در میان ایرانیان مسلمان هیچ فردی به زبان‌های اروپایی تسلط نداشت و این وظیفه برعهده اروپاییان مقیم ایران قرار داشت. برخی از این میسیونرها

^{۱۶۳} Sanson.

^{۱۶۴} میراحمدی، ص ۱۱۵-۱۱۶.

^{۱۶۵} P.de St.Olon.

^{۱۶۶} Abbe Martin Gaudereau.

^{۱۶۷} میراحمدی، همان، صص ۲۷۵-۲۷۶.

^{۱۶۸} همان، ص ۱۰۵.

زبان‌شناسانی قابل بودند و به زبان فارسی، ترکی و ارمنی تسلط داشتند.^{۱۶۹} در زمان شاه عباس اول، وظیفه مترجمی دربار صفوی برعهده ژان تاده،^{۱۷۰} کشیشی از فرقه کرملی قرار داشت.^{۱۷۱} ژان تاده به نمایندگی از سوی پاپ کلمنت هشتم^{۱۷۲} راهی ایران گردید و به تدریج در زمره نزدیکان و مترجمان خاص شاه قرار گرفت؛^{۱۷۳} به طوری که تمام نامه‌هایی که از پاپ یا پادشاهان اروپایی به دربار صفوی فرستاده می‌شد، توسط وی به فارسی ترجمه و به آن‌ها جواب داده می‌شد.^{۱۷۴} پرژان تاده علاوه بر همکاری با دربار صفوی، به وساطت میان دربار ایران با جوامع مسیحی ایرانی، هیئت‌های سیاسی اروپایی در ایران و دولت‌های اروپایی نیز می‌پرداخت.^{۱۷۵}

از دیگر مترجمین اروپایی دربار صفوی می‌توان به پرفائل دومان،^{۱۷۶} از اعضای فرقه کاپوسن‌ها اشاره کرد. رافائل دومان ریاضی‌دانی ماهر بود و اغلب به‌عنوان مترجم در دربار شاه عباس دوم و شاه سلیمان حضور می‌یافت؛ در مذاکرات شاه با سفرای خارجی شرکت می‌کرد و نزد درباریان از احترام خاصی برخوردار بود.^{۱۷۷} همچنین رافائل دومان با توجه به اطلاعات فراوانی که در ارتباط با فلسفه و ادبیات شرق، نجوم و ریاضیات داشت، توانست معلم دربار شود و به برخی از درباریان از جمله شاه عباس دوم درس ریاضی، نجوم و زبان فرانسه

^{۱۶۹} لکهارت، ص ۲۰۶. *پروپشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

^{۱۷۰} *Pere Jean Thadee.*

^{۱۷۱} اوروج‌بیک بیات، دون ژوان ایرانی، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران: بی‌تا، ۱۳۳۸، ص ۲۹۷.

^{۱۷۲} *Clement VIII.*

^{۱۷۳} فلسفی، ۱۳۵۳، ص ۶۹-۷۰.

^{۱۷۴} جهانبخش ثواقب، سفرنامه برادران شرلی در زمان شاه عباس کبیر، شیراز: انتشارات نوید شیراز، ۱۳۸۰،

صص ۲۰۴-۲۰۵.

^{۱۷۵} همان، ص ۸۴.

^{۱۷۶} *Pere Raphael du Mans.*

^{۱۷۷} ثواقب، همان، ص ۲۹۵.

نقش مبلغین مذهبی در ورود صنایع جدید به ایران

صنعت نوین چاپ از صنایع جدیدی بود که در دوره شاه عباس اول به ایران آمد. اولین چاپخانه ایران با نام «بصمه‌خانه» در اصفهان در حدود سال‌های ۱۰۳۰-۱۰۲۰ ق. / ۱۶۲۱-۱۶۱۱ م. شکل گرفت.^{۱۷۹} این چاپخانه توسط کشیشان کرملی و با اجازه شاه برای انتشار کتب مذهبی مسیحی از رم به اصفهان وارد گردید.^{۱۸۰} دلاواله در این مورد چنین نوشته است:

«خلیفه کرملی‌های برهنه‌پا» مقیم اصفهان نزد شاه عباس اول آمد و: «نسخه‌ای از عهد جدید را نیز که به زبان عربی چاپ شده بود با خود آورده بود تا نحوه چاپ آن را به ... شاه که خیلی به این چیزها علاقمند است و می‌خواهد در ایران چاپخانه‌ای با حروف فارسی و عربی به وجود آورد، نشان دهد. شاه پدر مقدس (اسپانیولی مقیم اصفهان) را مأمور کرده است که چاپخانه‌ای با این مشخصات از رم برایش تهیه کند و البته این اقدام را با اهمیت زیاد باید تلقی کرد؛ زیرا به این ترتیب ما (مسیحیان کاتولیک) موفق خواهیم شد خیلی از کتاب‌های مذهبی خود را در ایران منتشر کنیم.»^{۱۸۱}

این چاپخانه در میدان میر اصفهان، محل صومعه کرملی‌ها تأسیس شد و توانایی چاپ کتاب‌هایی به زبان عربی و فارسی را داشت. این چاپخانه در سال‌های بعد به دلیل عدم استقبال ایرانیان و خشکی هوا از کار افتاد.^{۱۸۲}

از وسایل و ادوات نوینی که در دوره صفوی به ایران آمد، می‌توان به قطب‌نما، تلسکوپ و سمعک اشاره کرد که پر رافائل دومان در شکل‌گیری و ساخت آن‌ها نقشی مؤثر داشت. تاورنیه درباره تکاپوهای علمی رافائل دومان چنین آورده است: «چندین نفر از رجال دربار ایران اسباب‌هایی به دستیاری او ساخته‌اند.» همچنین پر رافائل «قطب‌نمایی به شکل اسطرلاب

^{۱۷۸} میراحمدی، همان، ص ۱۱۳

^{۱۷۹} فلسفی، ۱۳۱۶، ص ۱۱۱-۱۱۲.

^{۱۸۰} آقاجری، همان، ص ۲۳۲.

^{۱۸۱} واله، همان، ص ۳۲۳.

^{۱۸۲} سیدحسن تقی‌زاده، «چاپخانه و روزنامه در ایران»، کاوه، ج ۶، ش ۵، صص ۱۱-۱۴.

واکاوی فعالیت‌های مبلغین کاتولیک در ایران عصر صفوی ۹۱

... به دست خود ساخته بود» که به شاه عباس دوم تقدیم کرد و شاه درباره «خاصیت و طرز استعمال آن پرسید» و از وی خواست «برو در اطاق منجم‌باشی و ترتیب این آلت را به او بیاموز. اما چون منجم‌باشی در اطاق خود نبود، همه با هم بیرون رفتیم.»^{۱۸۳}

برخی پر رافائل دومان را همان «رفائیل» می‌دانند که مولی محمدصالح قزوینی روغنی در کتاب نوادر العلوم و الادب به او اشاره کرده و ساختن یک دوربین نجومی را در اصفهان به وی نسبت داده است:

« در زمان ما در اصفهان مرد فرنگی و فاضلی به نام مهندس ذوفنون هست که در فن ریاضی علی‌الخصوص عدیل و سهیم ندارد و آلتی ساخته است و از استادان فرنگ فراگرفته که چون از آن آلت نظر کنی در شب بسیار ستارگان که دیده نشده‌اند، دیده شود و علی‌الخصوص در حوالی بعضی از سیارات ستاره‌ای چند بنماید و ماه به هیئتی عجیب نموده شود و ایشان دعوی کنند که در میان ماه زمین‌ها و جنگل‌ها و شهرهاست و خوشه پروین چنان بزرگ نیاید و ستارگان بی‌شمار در او پیدا بود ...»^{۱۸۴}

از دیگر وسایلی که ساخت آن به پر رافائل دومان نسبت داده شده، سمعک است: «عجیب‌تر از این آن‌که همین فرنگی که مسمی بر رفائیل است، آلتی مانند شاخ نفیر فلندران ساخته است که چون بر گوش شخص کر نهند، بشنود و برای تجربه بر گوش شخصی که گوشش سخت گران بود، نهادیم و او را از دور خواندیم، آواز داد و آنچه گفتیم می‌شنید ...»^{۱۸۵}

نتیجه‌گیری

در دوره صفویه با تغییر معادلات جهانی، روابط ایران با کشورهای اروپایی گسترش بسیاری یافت. این ارتباط در زمینه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و مذهبی بود و به

^{۱۸۳} تاورنیه، همان، ص ۴۷۰.

^{۱۸۴} عباس اقبال، «اولین دوربین نجومی در ایران»، یادگار، سال دوم، شماره ۱۰، ۱۳۴۵، صص ۲۶ تا ۳۲.

^{۱۸۵} حائری، ص ۱۵۳.

علت وضعیت خاص ایران و اروپا ایجاد شده بود. در این میان حضور مبلغین مذهبی مسیحی در ایران، تأثیر قابل توجهی در گسترش روابط و مناسبات سیاسی و اقتصادی صفویان با اروپاییان داشت.

چنانچه دولت‌های اروپایی کاتولیک و وفادار به پاپ، به علت حمایت از مسیحیت و به‌طور خاص پاپ و مذهب کاتولیک، در صدد ارسال مبلغانی به کشورهای مختلف از شرق آسیا تا آمریکای جنوبی، از جمله ایران برآمدند تا در آنجا به تبلیغ آیین خود بپردازند. از نظر مذهبی، هدف اصلی مبلغان ترویج مسیحیت کاتولیک و احتمالاً رقابت با گروه‌های تبلیغی مسیحیت پروتستانی و اسلامی بود. در عین حال آنان به دنبال رسیدن به اهداف سیاسی و نظامی و تجاری نیز بودند. همچنین اروپاییان همواره در پی آن بودند تا موافقت دولت صفویه را برای فعالیت مبلغین مذهبی خود فراهم آورند؛ زیرا گسترش مسیحیت، نقش موثری در نفوذ بیشتر و تحکیم سلطه سیاسی و اقتصادی آنان داشت. شاهان صفوی نیز که در پی آن بودند روابط خود را با کشورهای اروپایی در راستای اهداف مشترک سیاسی-اقتصادی افزایش دهند، سیاست آزادی و تسامح مذهبی را نسبت به مسیحیان در پیش گرفتند و مبلغان مسیحی اجازه یافتند در اصفهان و سایر شهرهای مسیحی‌نشین به تبلیغ و انجام مراسم مذهبی بپردازند.

منابع و مأخذ

کتاب‌ها:

- آقاجری، هاشم، مقدمه‌ای بر مناسبات دین و دولت در ایران عصر صفوی، تهران: طرح نو، ۱۳۸۸.
- ارباب، معصومه، گزارش کرمیت‌ها از ایران در دوران افشاریه و زندیه (۱۷۲۹ - ۱۷۴۷ م.)، تهران: نشر نی، ۱۳۸۱.
- اوروج‌بیک بیات، دون ژوان ایرانی، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تهران: بی‌نا، ۱۳۳۸.
- ثواقب، جهانبخش، تاریخ‌نگاری عصر صفوی و شناخت منابع و مأخذ، شیراز: انتشارات نوید شیراز، ۱۳۸۰.
- _____، سفرنامه برادران شرلی در زمان شاه عباس کبیر، شیراز: انتشارات نوید شیراز، ۱۳۸۰.
- حائری، عبدالهادی، نخستین رویارویی‌های اندیشه‌گران ایران با دو رویه تمدن بورژوازی غرب، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۷.
- دلاواله، پیتر، سفرنامه پیتر و دلاواله، ترجمه شجاع‌الدین شفا، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۸.
- ستوده، منوچهر، اسناد پادریان کرملی، تهران: میراث مکتوب، ۱۳۸۳.
- سیوری، راجر، ایران عصر صفوی، ترجمه کامبیز عزیزی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۲.
- شاردن، ژان، سفرنامه شاردن، ترجمه اقبال یغمایی، تهران: توس، ۱۳۷۵.
- فلسفی، نصرالله، زندگی شاه عباس اول، جلد ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۳.
- _____، تاریخ روابط ایران و اروپا در دوره صفویه، تهران: چاپخانه ایران، ۱۳۱۶.
- قائم‌مقامی، جهانگیر، اسناد فارسی، عربی و ترکی در آرشیو ملی پرتغال درباره مساله هرمز و خلیج فارس، تهران: ستاد بزرگ ارتشتاران، ۱۳۵۴.
- کروسینسکی، سفرنامه کروسینسکی: یادداشت‌های کشیش لهستانی عصر صفوی، ترجمه عبدالرزاق دنبلی، مقدمه و تصحیح: مریم میراحمدی، تهران: انتشارات توس، ۱۳۶۳.

۹۴ فصلنامه علمی-تخصصی پژوهش در تاریخ

- لکه‌هات، لارنس، تاریخ ایران: دوره صفویان، پژوهش در دانشگاه کمبریج، ترجمه یعقوب آژند، تهران: جامی، ۱۳۸۰.
- _____ انقراض سلسله صفویه و ایام استیلای افغانه در ایران، ترجمه مصطفی قلی‌عماد، تهران: انتشارات مروارید، ۱۳۶۸.
- لوفت، پاول، ایران در عهد شاه عباس دوم، ترجمه کیکاووس جهان‌داری، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۰.
- میراحمدی، مریم، دین و مذهب در عصر صفوی، امیرکبیر: تهران، ۱۳۶۳.

مقالات:

- اقبال، عباس، «اولین دوربین نجومی در ایران»، یادگار، سال دوم، شماره ۱۰، ۱۳۴۵.
- تقی‌زاده، سیدحسن، «چاپخانه و روزنامه در ایران»، کاوه، ج ۶، ش ۵، ۱۳۳۹.
- صادقی، مقصودعلی، شهیدانی، شهاب، «تأثیر پاپ و کشیشان مسیحی بر مأموریت‌های برادران شرلی»، پژوهش‌های تاریخی، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۸.
- مرعشی، سیدمحمدحسین، «امتیازهای اعطایی صفویان به هیأت‌های تبلیغی»، کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، ش ۱۱۵-۱۱۴، آبان و آذر ۱۳۸۶.